

Kiven lumo

Kokemuksia geologian opetuksesta kansalais- ja työväenopistoissa

JUKKA HILDÉN

Kansalais- ja työväenopistot – määrältään noin 250 opistoa – täytyvät jälleen tänä syksynä innokkaista aikuisopiskelijoista. Vuositain kansalais- ja työväenopistoissa opiskelee liki 800 000 suomalaista. Kysytyimpiä ovat vieraat kielet, kättentaidot ja liikunta. Tässä kuvattu geologinen kivikurssi on vapaan sivistystyön piirissä erikoiskurssi. Sen hyväksyminen opetusohjelmaan riippuu paljon rehtorin tai yhteiskunnallisten aineiden päätoimisen opettajan henkilökohtaisesta kiinnostuksesta kiveen ja alan ymmärtämisestä.

Geologisen kivikurssin (erotuksena kivenhiontakurssista) alkaminen edellyttää usein neljää seikkaa: 1) opisto hyväksyy kurssin ohjelmistonsa, 2) minimiopiskelijamäärä täyttyy, 3) kurssia mainostetaan kivikerholaisille ja kivenhiontakurssilaisille sekä 4) kurssimaksu pidetään kohtuullisena.

Opiston kurssiesitteessä ja muussa mainonnassa tulisi selvästi mainita, minkä luontoinen kivikurssi on: 1) kivenhiontakurssi (gemmologiakurssi) vai 2) geologinen kivikurssi. Näillä kahdella ei ole juuri mitään tekemistä toistensa kanssa paitsi, että ne täydentävät hyvin toisiansa.

Kivenhiontakursseja on käsittäakseni järjestetty useimmissa työväen ja kansalaisopistossa gemmologien ja kiviharrastajien toimesta. Geologiset kivikurssit ovat huomattavasti harvinaisempia. GTK on 2000-luvulla antanut geologia-koulutusta Kainuun pakallisväestölle, opettajille ja koululaisille. Itse osallistuin 2000-luvun alussa kouluttajana Suomen koulujen luonnontieteiden opettajille tähdättyyn geologian ja geomorfologian täydennyskoulutukseen (LUMA-projekti), jonka järjesti Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia.

Mitä on yleissivistys?

Vapaan sivistystyön opistoissa on paljon eri alojen päätoimisia opettajia. Luontoalan päätoimista opettajaa (geologiasta puhumattakaan) ei ehkä löydy yhdestäkään opistosta. Näin on, vaikka tiede- ja opiskelualat jaetaan ihmis- ja luonnontieteisiin. Vapaan sivistystyön opistot ovat varsin ihmistiedepainotteisia.

Kansalaisopistojen ihmistiedepainotteisuus johtuu tietysti ihmisistä, jotka hakeutuvat vapaan sivistystyön pariin: he tarjoavat oman alansa kurseja. Luonnontieteiden edustajat tarjoavat kurseja huomattavasti vähemmän johtuen ehkä suuremmasta sitoutuneisuudesta ja aikapulasta, ehkä myös siitä, että he tietävät kurssille tulevien ihmisten olevan selvillä siitä, ettei luonnontieteiden kursseista ole heille samaa välitöntä hyötyä kuin esimerkiksi kieli- tai tietokonekurseista. Lisäksi luonnontieteitä pidetään vaikeina. Sitäkin enemmän – nimenomaan luonnontieteiden suhteen – pitäisi korostua työväen- ja kansalaisopistojen alkuperäinen tarkoitus: *ei tuloksen tekeminen, vaan yleissivistyksen tarjoaminen kaikille*. Geologia on yleissivistävä aine.

Yhteiskunta on tänään niin hyötyajattelun luo-
moissa, sen läpikotaisesti uuttamaa ja uuvutta-
maa, että yleissivistyksen alkuperäinen merkitys
on hämärtyneessä. Ylioppiolaskokeissa saa va-
paasti valita aineet, jotka kirjoittaa – vaikka kuusi
kieltä (joilla tähän mennessä on sujuvasti vaiet-
tu, vaikka nyt ajat ovat muuttuneet). Kohta sama
tilanne voi olla lukio-opetuksessa, peruskoulu-
issa... Ollaanko unohtamassa, mitä yleissivistys
on?

Itse kuitenkin hämmästyin jatkuvasti sitä, mi-
ten suomalaiset ovat kivistä kiinnostuneita; ei-
vät vain kivikurssille tulevat, jotka edustavat kiin-
nostuksen jäävuorenhuippua. Tuntuu, että mel-
kein jokaisella suomalaisella perheellä on kirja-
hyllyn alatasolla peltilaatiko täynnä ulkomaan-
matkalta, kotimaasta tai mökinrannalta tuotuja
kiviä. Tämä osoittaa kiinnostusta kivikuntaan
samoin kuin geologiset kysymykset, joita ihmi-
set usein tekevät.

Opistot, missä olette?

Toinen ehto kurssin alkamiseksi on vähimmäis-
osallistujamäärä. Kurssille ilmoittautuneita on
oltava – opistosta riippuen – 7, 8, 10 tai 12. Vaik-
ka opistolle tulee tukea myös muualta, niin kurs-
silaisten tuomat maksut ovat budjetissa erittäin
tärkeitä. Tappion välttäminen tuntuu nykyään
olevan tärkeämpää kuin mikään – edes kurssin
toteutuminen. Työväen-, aikuis- ja kansalaisopis-
tot ovat omienkin sanojensa mukaan *business-*
laitoksia, varsinkin tietyt pääkaupunkiseudun
opistot.

Kerran Suomen isoimpiin kuuluva aikuisop-
ilaitos kieltäytyi ottamasta kurssiani ohjelmi-
toonsa, koska edellisellä kerralla osallistujia oli
vain minimimäärä eli 10 (mikä todellisuudessa
on ihannemäärä). Tuli huoli, että jos jälleen il-
moittautuu ”vain” 10, niin tilanne uhkaa mennä
plus-miinusnollapeliksi. Opisto ei silloin nettoa
– mutta eivät kiinnostuneetkaan saa oppia. Mis-
sä olet, oi työväenopisto?

Isoilla opistoilla tuntuu olevan korkeampi
osallistujien minimimäärä kuin pienillä, joissa
paremmin näyttää vallitsevan vanhan ajan valis-
tusmeininki. Puhun Pääkaupunkiseudusta ja sen
kehyskunnista. Näissäkin opistoissa tilanne on
kuitenkin muuttumassa. Erään kehyskunnan opis-
to olisi alkanut kivikurssin neljällä opiskelijalla
sillä perusteella, että kyseessä on erikoiskurssi.
Näistä neljästä kuitenkin yksi perui, joten kurssi

ei voinut näin pienenä alkaa. Sitten opistolla
vaihtui päätoiminen opettaja. Helsingistä muut-
tanut yhteiskuntatieteilijä ei ottanut kuuleviin
korviinsa puhetta mistään erikoiskurssista tai sii-
tä, että sellainen voisi alkaa neljällä. Lopulta
kurssi alkoi noin 10 osallistujalla. Syynä alkami-
seen oli se, että opisto oli mainostanut kurssia
aiemmin päättyneen kivenhiontakurssin osallis-
tujille. Jos lähiseudulla on kivikerho, myös sin-
ne tulisi kurssia mainostaa. Kun näin tehdään,
kurssi todennäköisemmin toteutuu.

Vähemmässä määrin geologiakurssin toteutu-
miseen vaikuttaa se, että kurssin hinta pysyy koh-
tuullisena. Ylihinnoittelu pitää geologisen kivi-
kurssin osallistujaluettelon melkein tyhjänä.
Noin 28 tunnin kurssin kohtuullinen hinta on siinä
35–45 euroa. Kerran minulla oli 28 tunnin kurs-
si, jonka hinta oli vain 20 euroa ja toisessa kun-
nassa tätä hieman *lyhyempi* kurssi, joka hinnoi-
teltiin 71 euroksi. Kahden kymmenen kurssi toteu-
tui noin 15 osallistujalla, 71 euron kurssi peruun-
tui, koska ilmoittautuneita oli muistaakseni vain
kaksi. Hinnalla oli ehkä merkitystä – vaikkakin
edullisemmän kurssin kunnassa pidin kivikurs-
sia vasta ensi kertaa, kun taas kalliimmassa kun-
nassa olin pitänyt jo useita kursseja ja kiinnostus
siellä oli jo vuosia ollut laimenemaan päin. *Mutu-*
tuntumana sanoisin, ettei hinta kuitenkaan ole
ratkaiseva tekijä niillä, jotka ovat todella kivistä
kiinnostuneita. Tällaisia on geologiakurssilaisista
valtaosa. He ovat myös erittäin motivoituneita.

Vaikuttaa, että vauraus, korkea koulutustaso
ja kivikerhon puuttuminen kunnasta edistävät
kivikiinnostusta ruuhka-Suomessa. ”Paras kun-
tani” on aina ollut Espoo, sitten Järvenpää. Myös
Porvoossa kurssini toteutui heti ja täällä tuntuu
olevan muutenkin kiinnostusta kiviin.

Kun kurssi alkaa

Ensimmäiset kivikurssini olivat 32 tunnin mit-
taisia ja kestivät koko lukukauden. Kerran vii-
kossa kokoonnuttiin luokkahuoneeseen kahdeksi
45 minuutin pituiseksi oppitunniksi. Kurssiin
kuului muistaakseni kaksi maastokäyntiä jakson
loppupuoliskolla. Kivinäytteitä toin mukani
niin paljon, kuin jaksoin kantaa – jopa niin, että
ison laukun pohja repeytyi.

Periaatteeni on ollut alusta lähtien, että geolo-
giakurssi ei saa olla vain ”laulua ja leikkiä”. Teo-
rialuennot ovat olleet keskeisellä sijalla, alussa
jopa liiankin kanssa.

Nopeasti ymmärsin, että opetuskertojen on ol-
tava monipuolisia. Tässä suhteessa sain neuvoa
suorittaessani aikuisopettajaopintojeni opetus-
harjoitteluja. Sittemmin pyysin kurssiesitteessä
oppilaita tuomaan omia kivinäytteitä mukanaan
tunnistamista varten. Yleensä kaikilla on ollut
näytteitä ja niitä on tuotu sopivasti jokaista ko-
koontumiskertaa varten. Olen huomannut, että
omien näytteiden tunnistaminen on kurssilaisil-
le erittäin tärkeä asia. Vuosia peltirasiassa olleet
rakkaat kivet saavat nyt nimen ja synnyn. Ne al-
kavat ”elää”. Usein laitan näytteet kiertämään
luokassa. Tämäkin on oppilaille tärkeää: oma kivi
saa yleistä huomiota.

Kiitän aina, jos kivet ovat tavallisia, sillä juuri
niitä ollaan oppimassa: maasäpiä, kvartssia, kiil-
teitä ja tavallisia kivilajeja. Myös minkä tahansa
harvinaisempien näytteiden löytäjää kiitän, mi-
käli kivet on itse löydetty tai itse louhokselta
haettu. Tympäisevää on saada eteensä opiskeli-
jan isoisän isän Casablankan torilta 1800-luvul-
la ostama 100-lokeroinen, karamellilaatikon vä-
reissä kiiltävä näytelaatikko! Torin myllytetty-
jen kivien kauppiaille viittaamaan usein kintaalla
metsään sanoen, että sieltä löytyy kauniimpia ja
mielenkiintoisempia kiviä. Kun opettaa kurssi-
laisten omien näytteiden avulla kivioppiminen
on tehokkaampaa ja opettaja säästää vaivan kan-
taa suuria kivimääriä luokkaan.

Olen pyrkinyt antamaan kurssilaisille Geolo-
gian tutkimuskeskukselta (GTK) saatavat ilmai-
set malminäytelaatikot. Joskus olen antanut opis-
kelijoiden tutustua malminäytteisiin kehottaen
heitä tekemään kokeita kotikonstisilla mineraal-
intunnistusmenetelmillä, toisinaan olen itse esi-
tellyt tunnituksen periaatteet.

Viime aikoina näytelaatikoiden saatavuudes-
sa on ollut ongelmia. Ensin tietyt malmityypit
uhkasivat loppua, nyt tilanne on se, että GTK: n
Kuopion toimistossa, minne laatikoiden tekemi-
nen on keskitetty (samoin kuin geologian popu-
larisointi ja opetus) olisi kyllä näytteitä, mutta
kenelläkään ei ole aikaa valmistaa laatikoita. Ny-
kyäikää! Olenkin saanut viime aikoina laatikon

Vaikka GTK pihtaa henkilöstön palkkaamises-
sa, on sille annettava tunnustus siitä, että se jakaa
kansalaisille ilmaista materiaalia. Kartat, Tieto-
hippu ja Materia -lehdet ovat hyvää geologian
esittelyaineistoa. Vanha GTK: n ”Malminetsijän
opas” oli hyvä, vaikkakin turhan paljon malmi-
painotteinen. Uusi ”Retkeilijän kiviopas” on pai-
koitellen hyvä, mutta siinä on käsittämättömän

paljon virheitä. Opasta ei ilmeisesti ole riittävästi
tarkistettu. Kenelläkään ei tietenkään ole ollut
aikaa. Nykyäikää!

Jossain vaiheessa opetukseeni tuli mukaan
diaesitys. Olen ottanut satoja ja taas satoja kuvia
lähinnä Uudenmaan mineraaleista, kivi- ja maa-
lajeista sekä pinnanmuodoista. Esitys sijoittuu
luokkahuoneopetuksessa loppukevennykseksi
toisen luennon jälkeen.

Tuntikehys

Viime vuosina kiviurssini ovat olleet noin kah-
den viikon mittaisia. Neljän oppitunnin luento
on ollut maanantaisin ja keskiviikkoisin. Neljä
tuntia eivät ole liikaa kurssilaisille, mikäli tunnit
rakennetaan vaihtelevasti. Olemme viime aikoi-
na aloittaneet kello 17.30. Tuntien rakenne on
seuraava: 1) luento, 2) kurssilaisten omien kivi-
näytteiden tunnistaminen, (10 minuutin tauko),
3) luento jatkuu, 4) diaesitys. Lopetamme kello
20.40. Neljäntä oppitunnin jälkeen kurssilai-
set eivät vaikuta pitkästyneiltä. Tämä johtunee
siitä, että olen pyrkinyt tekemään tunnit vaihte-
leviksi.

Molempina tai vain jälkimmäisenä lauanta-
na on ollut 6–7 oppitunnin mittainen maasto-
käynti. Tämä on kurssin kohokohta. Sulan maan
aikaan olemme käyneet tutustumassa kurssipaik-
kakunnan geologisiin kohteisiin. Koska olen
”keikkageologi”, en aina tunne lähiseudun koh-
teita, joten joskus olen kysynyt kurssilaisilta. He
ovat opastaneet mielenkiintoiselle kohteelle.

”Maailman kaunein kivi”

Syksyn 2004 Porvoon kurssia varten oli välttä-
mätöntä mennä ennalta etsimään Virvikin pallo-
kiveä, mikä löytyikin pienen haun ja lähialosta
kyselyn jälkeen. Tämän löytäminen oli muuten
suuri geologinen elämys. Mainostaminen oli nyt
helpompaa: ”Maailman kauneinta kiveä etsimäs-
sä!”. (Mielestäni pallokivet ovat kauneimpia ki-
viä ja Virvikin kivi kaunein niistä pallokivistä,
joita olen nähnyt). Lumisena aikana olemme vie-
railleet Helsingin yliopiston geologian museos-
sa ja tehneet kaupunkien keskustoissa kierroksia
tutustuen niiden luonnonkivisiin rakennelmiin.
Talvella voi tutustua myös pääkaupunkiseudun
kallioleikkauksiin (aina joku seinä on vapaa lu-
mesta) ja Heureka kivitaraahan (aina jotkut sivut
ovat lumettomia).